

Ukrainian Garden as a Historical and Cultural Code of the Nation: past, present, future

Liubov P. Ishchuk¹✉, Volodymyr M. Hrabovyj¹, Halyna P. Ishchuk²,
Olexander M. Bayura²

¹National dendrological park "Sofiyivka" of NAS of Ukraine, Uman,

e-mail: ishchuk29@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2150-0672

e-mail: konf_sofievka2011@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7623-1874

²Uman National University, Uman,

e-mail: sobaka.kot2011@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-4969-0933

e-mail: sasha-uman@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-1679-5840

✉ ishchuk29@gmail.com

Abstract.

Aims. The purpose of the work is to study the history of development, determine the structural, functional, and symbolic features, and the transformation of the authentic Ukrainian garden as a basis for modern design. **Methods.** The study used historical-ethnographic, comparative-analytical, and system-structural methods. The analysis was conducted using historical materials, museum reconstructions, ethnographic descriptions, and personal observations of contemporary ethnostyle landscape architecture objects. In particular, the planning structure, zoning of the Ukrainian estate, small architectural forms, the range of plants used in landscaping, and their placement were analyzed. **Results.** The Ukrainian garden is a unique cultural phenomenon that evolved under the influence of centuries-old ethnocultural processes, economic traditions, and the natural and geographical conditions of different regions in Ukraine. Its architectonics combines utilitarian, aesthetic, and symbolic functions, reflecting the worldview, everyday life, and spiritual orientations of the Ukrainian people. A traditional garden's structure is based on a clear zoning of space, with each component—the front garden, berry garden, vegetable garden, fruit garden, economic zone, household courtyard, and facade—having a distinct composition and function. An important element of the estate space was the facade zone, which served as a kind of "calling card" of the owners: flower beds near the

fence or a well or a crane affirmed the harmony of man with nature and the sacred meaning of work. A significant role was played by traditional plant species, both decorative and medicinal, which not only decorated the yard but also performed a cultural and symbolic function. All this shaped the aesthetics of the space, which combined practicality, national identity, and spiritual depth. The modern revival of Ukrainian landscape art is reflected in the latest landscape projects, in particular in the implementation of a traditional Ukrainian manor house in the Fantasy Park of the National Dendrological Park "Sofiyivka" of the NAS of Ukraine. Here, not only is the reconstruction of individual elements carried out, but also the reproduction of the cultural code of the garden through authentic plants (*Rosa canina* L., *Viburnum opulus* L., *Papaver rhoeas* L., etc.), ethnic symbols, and modern design solutions. This approach combines the principles of scientific restoration with the ideas of cultural heredity, contributing to the formation of the ecological and aesthetic consciousness of society. The Ukrainian garden, as a space of harmony and memory, acquires special significance in the context of the present. In art and landscape projects, such as Serhiy Polezhak's "Naive Ukraine Gardens" or Viktoriya Manoilo's "That does not Burn", it appears as a symbol of invincibility, spiritual stability, and cultural resistance in the conditions of war. The images of viburnum, mallow, periwinkle, sunflower, well, and moorland remain living markers of national identity, through which the philosophy of human interaction with nature, native land, and one's own historical roots is revealed. Thus, the Ukrainian garden in the scientific, cultural, and artistic dimension is not only an object of landscape art but also a carrier of collective memory, spirituality, and aesthetic values that form national identity and continue the tradition of harmonious coexistence of man and nature. **Conclusions.** The new Ukrainian garden appears as a space of harmony between man and nature, purified from tastelessness and artificiality, inspired by the natural poetics of the national landscape. It symbolizes the inner strength, wisdom, and spiritual resilience of Ukrainians, combining tradition with modern ecological principles. Modern landscape design gravitates towards ecological architecture, which involves minimal intervention in natural processes, the preservation of biodiversity, and the integration of natural ecosystems into public spaces. The Ukrainian garden today is not only an aesthetic category but also a moral and ecological practice, a space for communication, education, and spiritual renewal. Its development, as shown by the example of the Fantasy Park of the National Dendrological Park "Sofiyivka" of the NAS of Ukraine, testifies to the ability of the national landscape school to combine history, symbolism, and modernity. The evolution of the Ukrainian garden is a metaphor for the revival of culture and nation: the garden becomes a living image of memory, resilience, and love for the native land.

Key words: Ukrainian ethnogarden; landscape art; ecological design; plant symbolism; harmony between humans and nature.

Український сад як історико-культурний код нації: минуле, сьогодення, майбутнє

Любов П. Ішук¹✉, Володимир М. Грабовий¹, Галина П. Ішук²,
Олександр М. Баюра²

¹Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України, м. Умань,
e-mail: ishchuk29@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2150-0672

e-mail: konf_sofievka2011@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7623-1874

²Уманський національний університет, м. Умань, Україна,
e-mail: sobaka.kot2011@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-4969-0933
e-mail: sasha-uman@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-1679-5840

✉ ishchuk29@gmail.com

Реферат.

Мета. Необхідність вивчення історії розвитку, визначення структурних, функціональних, символічних рис і трансформації автентичного українського саду як бази для сучасного проектування. **Матеріали і методи.** У дослідженні використано історико-етнографічний, порівняльно-аналітичний і системно-структурний методи. Аналіз здійснювався на основі етнографічних описів, музейних реконструкцій, історичних матеріалів та власних спостережень за сучасними об'єктами ландшафтної архітектури в етностилі. Зокрема, аналізували планувальну структуру, зонування української садиби, малі архітектурні форми, асортимент рослин, використаний в озелененні та їх розміщення. **Результати та обговорення.** Український сад є унікальним культурним явищем, що сформувався під впливом багатовікових етнокультурних процесів, господарських традицій та природно-географічних умов різних регіонів України. Його архітектоніка поєднує утилітарні, естетичні та символічні функції, відображаючи світогляд, побут і духовні орієнтири українського народу. Структура традиційного саду базується на чіткому зонуванні простору — фасадна частина, подвір'я, господарська зона, палісадник, ягідник, город, плодовий сад і лан, кожна з яких мала власне функціональне та композиційне значення. Важливим елементом садибного простору виступала фасадна зона, що слугувала своєрідною «візитівкою» господарів: квітники біля тину, колодязь або журавель утверджували гармонію людини з природою та сакральний зміст праці. Значну роль відігравали традиційні види рослин — як декоративні, так і пряно-лікарські, які не лише прикрашали подвір'я, а й виконували культурно-символічну функцію. Усе це формувало естетику простору, де поєднувалися практичність, національна самобутність і духовна глибина. Сучасне відродження українського садово-паркового мистецтва відображається у новітніх ландшафтних проєктах, зокрема в реалізації традиційної української садиби у Фентезі-парку Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України. Тут

здійснюється не лише реконструкція окремих елементів, а й відтворення культурного коду саду через автентичні рослини (*Rosa canina* L., *Viburnum opulus* L., *Papaver rhoeas* L. тощо), етнічні символи та сучасні дизайнерські рішення. Такий підхід поєднує принципи наукової реставрації з ідеями культурної спадковості, сприяючи формуванню екологічної та естетичної свідомості суспільства. Український сад, як простір гармонії й пам'яті, набуває особливого значення у контексті сьогодення. У мистецьких і ландшафтних проєктах, таких як «Naïve Ukraine Gardens» Сергія Полежака (2024) чи «Те, що не горить» Вікторії Манойло (2022), він постає символом незламності, духовної стійкості та культурного опору в умовах війни. Образи калини, мальви, барвінку, соняха, криниці й тину залишаються живими маркерами національної ідентичності, через які розкривається філософія взаємодії людини з природою, рідною землею та власним історичним корінням. Таким чином, український сад у науковому, культурному та художньому вимірі є не лише об'єктом ландшафтного мистецтва, а й носієм колективної пам'яті, духовності та естетичних цінностей, що формують національну ідентичність і продовжують традицію гармонійного співіснування людини й природи. **Висновки.** Новий український сад постає як простір гармонії людини й природи, очищений від несмаку та штучності, натхненний природною поетикою національного ландшафту. Він символізує внутрішню силу, мудрість і духовну стійкість українців, поєднуючи традицію з сучасними екологічними принципами. Сучасне ландшафтне проєктування тяжіє до екологічної архітектури, що передбачає мінімальне втручання у природні процеси, збереження біорізноманіття та інтеграцію природних екосистем у громадські простори. Український сад сьогодні — це не лише естетична категорія, а й морально-екологічна практика, простір спілкування, освіти й духовного відновлення. Його розвиток, як показує приклад Фентезі-парку Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України, свідчить про здатність національної ландшафтної школи поєднувати історію, символіку та сучасність. Еволюція українського саду — це метафора відродження культури й нації: сад стає живим образом пам'яті, стійкості та любові до рідної землі.

Ключові слова: український етносад; ландшафтне мистецтво; екологічний дизайн; символіка рослин; гармонія людини й природи.

Вступ/Introduction. Український сад, що пройшов тисячолітній шлях еволюції, став важливим елементом національної культурної спадщини, формуючи особливий ландшафтний стиль, що зберігає свою унікальність і самобутність. На цьому етапі розвитку садівництва в Україні, традиційні методи були збагачені новими ландшафтними рішеннями, запозиченими з європейських практик, але, водночас, не порушили структурної цілісності українського саду. Проте історія як промислового, так і декоративно-

ритуального садівництва на українських землях бере свій початок з перших землеробських культур. Сільськогосподарські технології були добре розвинені серед носіїв трипільської культури. Основою їхнього господарства було вирощування різноманітних культур. Серед них значне місце займали садки, де вирощували жерделі, груші, яблуні, сливи, терен, а також виноград, зернові та бобові культури. Для трипільців садки мали не лише господарське, але й ритуально-сакральне значення. Водночас їхня форма та наповнення залишалися переважно утилітарними. Щодо вирощування рослин виключно для декоративних цілей, точної інформації немає (Ukrains'kyj sad..., 2022).

Історично, перші плодові сади на території слов'янських народів з'явилися ще в VIII столітті (Kuleba et al, 2023). Це свідчить про глибоке коріння садівничих традицій, що розвивалися поступово, проте не могли виникнути без певних передумов. Ідея садівництва, зокрема в монастирському середовищі, була пов'язана не з випадковими факторами, а з певною культурною та духовною спадщиною. Садівництво в Україні не могло виникнути в умовах дикої природи, без систематизованого підходу, характерного саме монастирським господарствам. На початковому етапі свого розвитку, в період до хрещення Русі, український сад існував переважно у вигляді невеликих садів та городів, що використовувалися в побуті для забезпечення населення продовольством. Проте цей період, що має важливе значення для розуміння формування садівничої культури, ще залишається малодослідженим у сфері археології, історії та етнографії. Тому концепція ранньої форми українського саду як єдиного культурного феномену залишається об'єктом наукових пошуків і вивчення.

Досі український сад як цілісна категорія не розглядався окремо ані етнографами, ані спеціалістами з ландшафтного дизайну, що свідчить про відсутність чітко визначеного наукового підходу до цієї культурної традиції. Натомість, сучасні дослідження показують, що праукраїнський сад є певною точкою перетину місцевих аборигенних традицій із впливами візантійської культури. Такий симбіоз виявляється у поєднанні місцевих рослинних видів із завезеними грецькими, зокрема через діяльність ченців, які переносили на українські землі свої садівничі практики (Hardashuk, 2021; Skurativs'ka et al., 2023; Ishchuk et al., 2024).

Одним із визначальних моментів стало закладання садів при монастирях, зокрема в Києво-Печерському монастирі, де були створені моносади — спеціалізовані насадження для вирощування окремих видів культурних рослин. Так, там були закладені садки вишневі, горіхові та яблуневі, що згодом стали основою для розвитку монастирських садів в Україні. Важливим елементом цього процесу було планування садів у вигляді хрестової композиції, яка мала глибокий релігійний символізм, однак не позбавлена й народного колориту. Водночас, до цієї композиції традиційно додавались інші види рослин, що відповідали місцевим умовам і звичаям (Kuleba et al, 2023; Taras, 2006).

Система планування садів, у якій рослини висаджувались в рядочки, знайшла своє відображення в народних піснях, що підтверджують важливість цього елементу: "Ростіть, ростіть, огірочки, в чотири рядочки". Така організація садів стала символом впорядкованості та функціональності, що, з одного боку, задовольняла практичні потреби, а з іншого — вносила естетичний вимір у ландшафт (Skurativs'ka et al., 2023). Отже, український сад є результатом складної взаємодії місцевих та чужоземних традицій, що сформували унікальний національний стиль, здатний поєднувати практичну функціональність із естетичними та культурними цінностями.

Відомо, що ще у 1051 році чернець Антоній започаткував один із перших відомих на теренах Київської Русі садів. Цей факт засвідчує раннє формування традицій садівництва у монастирських осередках, що згодом стали осередками культурного та господарського життя (Taras, 2006; Skurativs'ka et al., 2023). Кліматичні умови того часу характеризувалися спекотними літами та частими посухами, особливо на території Київщини. Це зумовлювало необхідність застосування адаптивних агротехнічних прийомів: облаштування терас на схилах, створення штучних систем поливу, а також раціонального використання ґрунтів. На цих земельних ділянках формувалися різноманітні типи насаджень. Поряд із плодовими культурами висаджувалися горіхові дерева, утворювалися "живі паркани" — живоплоти, а також невеликі ділянки з декоративними рослинами, квітами та кущами. Саме у цей період спостерігається тенденція до функціональної спеціалізації садів, тобто їх поділу за призначенням. Так, сформувалися чотири основні типи садових ділянок: лікарські (з лікарськими рослинами), фруктові, декоративні та квіткові (Taranenko, 2021).

Планувальні рішення ранніх садів зазвичай мали символічний характер — поширеним був план у формі хреста, що відображало релігійно-духовні уявлення епохи. Такий тип планування зумовлював регулярність посадок, упорядковане розміщення дерев та кущів рядами, що стало характерною рисою монастирських садів Київської Русі (Kuleba et al, 2023; Taras, 2006).

Починаючи з XII століття, письмові та археологічні джерела фіксують існування садів не лише при монастирях, а й у княжих дворах. Зокрема, сади згадуються у таких культурно-політичних центрах Русі, як Путивль, Новгород-Сіверський, Галич і Чернігів. Для цих насаджень було властиве продовження монастирських традицій — палісадники мали здебільшого прямокутну форму, із чітко вираженим хрещатим розплануванням, що забезпечувало зручність догляду та естетичну гармонію простору (Velichko, 2018; Skurativs'ka et al., 2023).

Попри те, що тогочасні сади ще не набули чіткого типологічного поділу (на парадні, фруктові чи декоративні зони) і не характеризувалися складними архітектурними композиціями, окремі елементи садового мистецтва вже простежуються у художніх джерелах. На мініатюрах, килимах та іконах того

періоду зображено характерні мотиви садів — дерева, водойми, огорожі та квітники. Крім того, у письмових свідченнях зустрічаються описи садів у Борисполі та Медвині, де згадуються штучні ставки, біля яких висаджували верби, що підкреслює розвиток елементів ландшафтного дизайну (Kuleba et al, 2023).

У пізніші століття інформацію про українські сади доповнюють спогади іноземних мандрівників. Так, Патріарх Макарій з Антіохії, відвідавши Київ у середині XVII століття, із подивом зазначав надзвичайну кількість садів навіть у напівсільських районах міста: «При кожному домі, наче при палацах, створено великий сад» (Kuleba et al, 2023). Це свідчить про глибоке вкорінення традицій садівництва в українській культурі та побуті, а також про перетворення саду на важливий елемент просторової організації житла і вираження естетичних цінностей суспільства.

У радянський період у науковому та мистецтвознавчому дискурсі тривалий час домінував наратив, згідно з яким українське садово-паркове мистецтво розглядалося як вторинне явище, похідне від європейських впливів. Дослідники того часу здебільшого трактували його як результат механічного наслідування західноєвропейських тенденцій і мод, що призвело до знецінення автентичних, самобутніх елементів національної традиції. Такий підхід зумовлювався ідеологічними рамками епохи, в межах яких не заохочувалося підкреслення національної своєрідності української культури (Kucheriavuj, 2001; Skyba, 2020).

Натомість сучасні дослідження свідчать, що українське садівництво має власні глибокі корені, що сягають доби монастирських садів Київської Русі. Саме в цих ранніх формах садово-господарського устрою простежуються витоки ключових композиційних прийомів, які згодом стали характерними рисами українського саду. Серед них варто відзначити зонування простору відповідно до функціонального призначення, монокультурність (переважання однієї культури на певній ділянці), терасність як спосіб пристосування до рельєфу, а також формування садів-мурів — огорожених ділянок із внутрішньою композиційною логікою. Вже тоді з'являються елементи регулярного планування, реалізовані через чіткі лінії бордюрів та міксбордерів, а також зародки партерності — прагнення до створення відкритих квіткових площин із симетричним розміщенням рослин. Традиційне для українців прагнення «саджати рядочками» відображало не лише господарську доцільність, а й естетичне сприйняття упорядкованого простору (Kuleba et al, 2023).

Формування українського стилю у ландшафтному мистецтві, як і в архітектурі, літературі та образотворчому мистецтві, відбулося в добу Бароко. Цей період став визначальним для розвитку національної системи естетичних цінностей, оскільки барокова культура виявилася органічно близькою як до ментальності українського народу, так і до природних умов регіону. Саме тому

барокова епоха на українських землях тривала довше, ніж у більшості країн Європи, і досягла особливого розквіту (Vilous, 2000; 2001).

У цей період садово-паркове мистецтво набуло монументально-представницького характеру. Український сад став не лише місцем відпочинку, а й символом статусу, духовної гармонії та зв'язку людини з природою. Просторове планування відзначалося масштабністю — сади займали великі території з виразним терасуванням, кожна тераса мала своє композиційне та символічне значення. На них розміщували партерні ділянки із квітковими орнаментами, часто у формі геометричних візерунків, що символізували ідею впорядкованого світу (Абрамова, 2006).

Невід'ємними компонентами українського барокового саду були архітектурно-декоративні елементи: муровані або кам'яні стіни, гроти, фонтани, штучні озера, басейни. Поширеним було використання скульптурних композицій, декоративних каменів і навіть руїн, які надавали саду романтичного, медитативного характеру. Взаємодія архітектурних споруд із природними елементами створювала гармонійну цілісність, у якій відбивалося українське світобачення — поєднання краси, релігійної символіки та природної гармонії (Ihnatenko, 2019).

Яскравими зразками садово-паркового мистецтва доби бароко на українських землях є Підгорецький парк (Львівська область) та низка інших ансамблів, що формувалися у XVII–XVIII століттях у тісному взаємозв'язку з архітектурними комплексами палаців і замків. Підгорецький парк, закладений біля однойменного замку, вважається одним із найрепрезентативніших прикладів барокового планування на території України. Його композиційна структура відзначалася виразною терасністю, що було типовим для садів європейського бароко, проте на українському ґрунті ця риса набула особливого національного колориту. Парк складався з трьох терас, які створювали гармонійний просторовий перехід від замку до навколишнього ландшафту (Chobit, 1998; Rodichkin & Rodichkina, 2009).

Перша тераса, що безпосередньо прилягала до палацу, мала трапецієподібну форму і включала грот — важливий декоративно-композиційний елемент барокового саду, який символізував єдність архітектури й природи. Друга, центральна тераса, вважалася головною: її регулярне планування мало прямокутну форму та було розділене на кілька квадратних ділянок, які функціонували як окремі партери (Ishchuk, 2007). Фонтан, розташований у центрі, виступав домінантним композиційним вузлом, навколо якого групувалися вісім партерів, прикрашених мармуровими скульптурами — характерною ознакою високого бароко. Третя тераса мала лабіринтоподібну структуру, де зелені насадження були прорізані діагональними алеями, що створювали мальовничі перспективи для прогулянок. За нею розташовувався виноградник, який не лише доповнював декоративну композицію, а й мав утилітарне призначення. Варто підкреслити,

що традиція вирощування виноградників на території паркових ансамблів має глибоке історичне коріння, яке сягає ще монастирських садів Київської Русі, де виноград використовувався як у господарських, так і в ритуально-символічних цілях (Chobit, 1998; Ishchuk, 2007; Rodichkin & Rodichkina, 2009).

До визначних пам'яток українського барокового садово-паркового мистецтва належать також Вишнівецький палацовий комплекс із колишнім садом (Тернопільщина), який, на жаль, не зберігся до нашого часу, та садиба Муравйових-Апостолів у селі Хомутець на Полтавщині. Обидва об'єкти репрезентують спроби адаптації барокових принципів просторової організації до українського природного середовища, поєднуючи геометричну впорядкованість із пластикою місцевого рельєфу.

Таким чином, українські барокові сади відзначалися гармонійним поєднанням європейських композиційних принципів і національної традиції, у якій простежується спадкоємність від монастирських садів Київської Русі до монументальних паркових ансамблів XVIII століття. Вони не лише виконували естетичну та рекреаційну функції, але й виступали своєрідним відображенням світоглядних ідеалів українського суспільства доби бароко.

Варто окремо наголосити на ще одній, суто українській особливості просторової організації барокових садів — явищі підзамчя. Це поняття позначає відкриту ділянку, розташовану біля підніжжя замку або палацу, яка виконувала функцію ландшафтно-паркової зони для прогулянок і відпочинку. Сам термін “підзамчя” закріпився в українській топоніміці, зокрема у Львові, де відома місцевість Підзамчя бере свій початок саме від цього визначення — місця біля замку, цитаделі або оборонної споруди (Kuleba et al, 2023; Skurativs'ka et al., 2023).

На відміну від європейської традиції, де простір біля палацових комплексів зазвичай завершувався густими лісовими масивами або щільними насадженнями, в українській культурі підзамчя набували відкритого характеру. Вони призначалися для прогулянок, громадських зібрань і споглядання ландшафту, що відображало близькість українського садово-паркового мистецтва до природного середовища та народної естетики. Типовим прикладом такого планування є Олеський замок на Львівщині, біля підніжжя якого розташовувалося відкрите підзамчя — гармонійно поєднане з природним ландшафтом і видимими просторовими панорамами (Kuleba et al, 2023; Skurativs'ka et al., 2023).

До нереалізованих, але знакових проєктів українського барокового садівництва належить і план саду при Маріїнському палаці в Києві, розроблений садовим майстром Фоком. Проєкт передбачав створення масштабного ансамблю з бароковими алеями та регулярними композиціями, однак він не був утілений у життя через складність рельєфу, численні рівчаки місцевості та надмірну вартість реалізації. Крім того, на той час бароковий

стиль поступово втрачав актуальність, поступаючись пейзажним тенденціям у європейському садово-парковому мистецтві (Skurativs'ka et al., 2023).

Попри це, барокові елементи продовжували існувати в українських садибних садах, зокрема у приватних маєтках заможних міщан і навіть селян. Такі сади, на відміну від палацових парків, мали скромніші масштаби, однак зберігали характерні бароко принципи — симетрію, упорядкованість, декоративність і функціональне зонування. Це типове явище української садибної культури, яке існувало до радянського періоду, однак досі залишається недостатньо дослідженим у науковій літературі.

Барокова епоха справила значний вплив на подальше формування українського ландшафтного стилю. Зокрема:

- Принципи зонування та терасність, характерні для барокових садів, стали основою для розвитку композиційних рішень у садах на підзамках і в околицях монастирських комплексів.
- Європейські ландшафтні стилі XVI–XIX століть, що поширювалися на українських землях, були творчо адаптовані до місцевих умов, формуючи унікальні поєднання регулярних та природних форм.
- Монастирські традиції садівництва Київської Русі продовжували впливати на новостворені паркові ансамблі: у плануванні зберігалися риси терасності, функціонального поділу, використання лікарських та плодкових культур.
- Поєднання запозичених європейських прийомів із національними особливостями клімату, флори та народного естетичного мислення спричинило формування самобутнього українського ландшафтного стилю, у якому гармонійно поєдналися раціональність і поетичність, штучність і природність.

В історії формування українського саду одним із найтрагічніших періодів був час сталінських репресивних заходів проти селянства, коли політика держави безпосередньо вплинула на стан агрокультури й садівництва. У 1929, 1939, 1948 та 1953 роках радянська влада запровадила податок на фруктові дерева та кущі, який поширювався на приватні селянські господарства (Zhuk, 2023). Це рішення мало катастрофічні наслідки для традиційної агрокультури, адже переважна більшість селян не мала фінансових можливостей для його сплати. Змушені уникати додаткових фіскальних тягарів, вони масово вирубували фруктові дерева та ягідні кущі, що призвело до фактичного знищення багатьох старовинних сортів плодкових культур.

Податок на дерева став не лише економічним, а й культурним актом насильства, який у науковій ретроспективі можна розглядати як елемент політики геноциду щодо українського селянства. Його наслідки торкнулися не лише господарства, а й самої сутності української культури, у якій сад відігравав роль символу життя, родючості й духовної тяглості роду. Знищення садів руйнувало зв'язок поколінь, адже саме через догляд за деревами

передавалися знання про сорти, методи щеплення, традиції збору плодів і переробки врожаю (Lysa, 2023; Zhuk, 2023).

За свідченнями очевидців і фахових досліджень, унаслідок цієї кампанії було втрачено десятки старовинних сортів яблуні, груші, сливи, жерделі морелі, смородини, вишні, черешні, малини, суниці та бросквини (Lysa, 2023). Деякі з них зникли настільки повністю, що не збереглися навіть їхні народні назви. Унікальні за смаком, ароматом і стійкістю до кліматичних умов, ці сорти становили генетичний фонд українського садівництва, що формувався століттями.

Цей період можна розглядати як зупинку розвитку української селекції на кілька десятиліть. Разом із матеріальною втратою садів зник і безцінний пласт традиційних знань про догляд за рослинами, техніку щеплення, підбір культур за мікрокліматом і ґрунтовими умовами (Lysa, 2023). Таким чином, втрати мали не лише господарський, але й генетичний і культурно-антропологічний характер: було порушено природний механізм передачі досвіду від покоління до покоління, зруйновано локальні школи садівництва, що існували у різних регіонах України.

Податок на дерева скасували лише у 1954 році, проте відновлення садівництва розпочалося значно пізніше. Лише наприкінці 1960-х років, зокрема у 1969 році, завдяки зусиллям науковців і садівників, почалося поступове відновлення плодових культур та «втамування фруктового голоду». Проте навіть тоді повернути втрачену спадщину було неможливо — багато сортів і природних гібридів назавжди зникли з агробіологічної пам'яті. Як зазначають сучасні дослідники, тридцятирічна пауза у селекційній роботі означала втрату безцінного часу для розвитку національної школи садівництва та плодових культур (Zhuk, 2023).

Таким чином, сталінські податки на дерева слід розглядати не лише як епізод економічної політики, а як глибоку травму культурного ландшафту України, наслідки якої відчутні й сьогодні. Вони стали причиною деградації традиційного сільського середовища, збіднення біорізноманіття та розриву культурної спадкоємності. Це питання потребує подальшого міждисциплінарного вивчення — на перетині історії, ботаніки, етнології та ландшафтної архітектури — щоб осмислити масштаб втрат і можливості для відродження елементів національної садової культури.

Метою роботи є вивчення історії розвитку, визначення структурних, функціональних, символічних рис і трансформації автентичного українського саду як бази для сучасного проектування.

Матеріали і методи/Materials and Methodology. У дослідженні використано історико-етнографічний, порівняльно-аналітичний і системно-структурний методи. Аналіз здійснювався на основі етнографічних описів, музейних реконструкцій, історичних матеріалів та власних спостережень за сучасними об'єктами ландшафтної архітектури в етностилі. Зокрема,

аналізували планувальну структуру, зонування української садиби, малі архітектурні форми, асортимент рослин, використаний в озелененні та їх розміщення. Асортимент рослин українського саду вивчали за класичними та власними методичними напрацюваннями (Ishchuk et al., 2014; Ishchuk, 2022; 2023a,b).

Оцінювання розвитку садово-паркового мистецтва України XVIII–XIX століть доцільно здійснювати не лише через аналіз архітектурно-ландшафтних пам'яток, але й через ретроспективу візуальних образів, зафіксованих у творчості видатних українських митців — Катерини Василівни Білокур (1900–1961), Євгена Ксаверійовича Вжеща (1851–1917), Івана Івановича Труша (1869–1941), Микола Корнилович Пимоненко (1862–1912). У цьому контексті особливого значення набуває художня спадщина Катерини Білокур, у якій образ квітки посідає центральне місце, стаючи своєрідним символом української землі, духовності та гармонії з природою.

Фраза «Квітка — душа» може вважатися естетичним кредо Білокур, адже квітка у її творчому світогляді виступає не просто декоративним мотивом, а філософським феноменом життя, уособленням краси, чистоти й внутрішньої сили. У її полотнах рослинний світ набуває антропоморфних і символічних рис, перетворюючись на метафору безсмертя, відродження і духовної сутності українського народу. Художниця володіла широким жанровим діапазоном — їй підкорялися портрет, пейзаж і натюрморт, однак найповніше її талант розкрився у створенні своєрідної «квіткової галактики» — системи образів, де кожна рослина має власне значення, колірний символ і композиційну роль. На її полотнах розквітають найулюбленіші квіти українського народу: мальви, калина, півонії, жоржини, нагідки, чорнобривці, ромашки, барвінок, кручені паничі, а також колосся жита, пшениці, ячменю, соняшники. Усі свої картини Білокур створювала з натури, ретельно вивчаючи форму, кольорові відтінки й ритміку природних мотивів, що надає її творам виняткової реалістичності та декоративної гармонії (Tokmilenko et al, 2020).

У композиційній структурі її натюрмортів можна виокремити два основні принципи розміщення квітів — «у пучок» або «у вінок». Образ вінка в її творчості має глибоку метафоричну символіку, часто трансформується в складну композицію з кількох пучків, які утворюють своєрідну єдність — вінок життя. Художниця вважала, що кожна квітка має своє визначене місце, тому ще до початку роботи над полотном ретельно вибудовувала структуру композиції, у якій панує природна логіка, ритм і рівновага кольорів (Tokmilenko et al, 2020).

Цікаво, що Катерина Білокур зображувала одночасно і квітучі, і плодоносні рослини, що символічно поєднує життєвий цикл природи — від розквіту до дозрівання. У цьому відчувається спадкоємність традицій українського садово-паркового мистецтва XVIII–XIX століть, у якому також поєднувалися декоративна краса з утилітарністю, а естетика гармонійно зливалася з природним ландшафтом (Tokmilenko et al, 2020).

Ці полотна становлять вершинні зразки українського наївного мистецтва, які водночас є глибокими філософськими роздумами про єдність людини і природи. Мистецтвознавці неодноразово порівнювали її роботи з класичними натюрмортами голландських майстрів XVII століття, підкреслюючи виняткову майстерність у передачі фактури, кольору та світлотіні. У цьому сенсі творчість Катерини Білокур може розглядатися як художня рефлексія українського садово-паркового світогляду, що сформувався ще у XVIII–XIX століттях. Її квіткові композиції не лише відтворюють природну красу, а й репрезентують ментальну модель українського простору, у якому гармонія природи, духовність і працьовитість поєднуються в єдину культурну систему.

Зрозуміти філософію українського саду — тобто внутрішню сутність взаємодії людини з природою, її естетичні, символічні та утилітарні виміри — можна через аналіз музейних комплексів просто неба, або музеїв-скансенів, які зберігають і репрезентують зразки традиційного українського середовища. Саме в таких просторах відтворюється не лише архітектурний уклад сільської оселі, а й ландшафтно-просторова організація садиби, що відображає глибинну ментальність українського народу, його відчуття гармонії, працьовитості та краси.

Одним із найбільш репрезентативних прикладів є Національний музей архітектури і побуту України в Пирогові (м. Київ) — масштабний етнографічний комплекс, який демонструє регіональні особливості традиційної садибної культури. Тут відтворено типові для різних історико-етнографічних регіонів України форми планування садиби, розміщення господарських і житлових споруд, а також структуру саду, городу, квітника і фруктових гаїв. Просторова композиція Пирогівського музею ілюструє органічне поєднання архітектури з природним ландшафтом, що є однією з ключових ознак українського садово-паркового мислення (Natsional'nyj muzej..., 2025).

Аналогічні засади простежуються у Закарпатському музеї народної архітектури і побуту (м. Ужгород), де природне середовище передгір'я поєднується із зразками дерев'яної архітектури, традиційними садками і декоративними насадженнями. Відтворений тут сад біля хати — це не просто утилітарний простір, а частина естетичного й духовного світу людини Карпат, у якому природа постає невід'ємним елементом побуту та вірувань (Muzej Stare selo..., 2024).

Вагомий внесок у збереження та інтерпретацію традиційної садово-паркової культури здійснюють музей «Старе село» у с. Колочава (Закарпатська область) та Чернівецький обласний музей архітектури і побуту, де реконструйовано типові двори, сади і господарські ділянки Буковини. Тут можна простежити, як природні чинники — рельєф, клімат, наявність води — впливали на формування локального варіанта українського саду (Muzejnyj kompleks..., 2025; Chernivets'kyu oblasnyy muzej..., 2025).

Особливу увагу варто звернути на Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (м. Переяслав), де садибна структура демонструє поєднання декоративності й утилітарності — поруч із квітниками, де цвітуть мальви і чорнобривці, розміщуються фруктові дерева, городи та виноградники (Muzej narodnoi..., 2024). Подібний принцип балансу між красою і користю простежується і в «Мамаєвій Слободі» (м. Київ), що репрезентує архітектурно-ландшафтний ансамбль Наддніпрянщини XVIII століття. Тут сад виконує роль не лише прикраси, а й світоглядного символу родючості, добробуту і національної ідентичності (Kozats'ke selysche, 2025).

У західноукраїнському контексті визначальне значення має Музей народної архітектури та побуту імені Климентія Шептицького (Шевченків гай, м. Львів), який демонструє етнічну багатшаровість садибної культури Галичини. Тут простір двору часто доповнюється невеликим садом, у якому гармонійно поєднуються декоративні й плодові насадження, що символізує єдність духовного і матеріального світу людини (Muzej narodnoi..., 2025).

Не менш показовими у розумінні еволюції українського саду є садиби Літературно-меморіального музею Івана Котляревського та Музею Панаса Мирного (м. Полтава), Національний музей-заповідник імені М. В. Гоголя (с-ще Диканька, Полтавська обл.), Музей-садиба Юрія Федьковича (с-ще Путила, Буковина) і Державний заповідник І. Карпенка-Карого (Тобілевича) «Хутір Надія» (Кіровоградська обл.). Кожен із цих об'єктів демонструє індивідуальне бачення гармонії саду і житла, властиве українській культурі XIX–початку XX століття, де сад виконує роль емоційного й духовного центру садиби.

Окрему групу становлять сучасні стилізовані комплекси, що відроджують традиційний український етноландшафт у новітніх формах, зокрема Музей-ресторан «Весела садиба» (с-ще Диканька, Полтавська обл.) та українська садиба у Фентезі-парку Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України. У цих просторах здійснено синтез історичної традиції й сучасних дизайнерських рішень, що сприяє популяризації українського садово-паркового мистецтва як елемента національної культурної ідентичності.

Отже, музеї-скансени України не лише виконують роль охоронців матеріальної спадщини, а й стають життєвими лабораторіями відтворення української філософії саду — як простору краси, гармонії та духовного єднання людини з природою.

Результати та обговорення/Results and Discussion. Український сад є унікальним культурним феноменом, що сформувався під впливом багатовікових етнокультурних процесів, господарських традицій та природно-географічних особливостей регіонів України. Його композиційна структура, символічне наповнення та естетика відображають глибинну взаємодію людини з природою, а також сакрально-побутові уявлення українців про гармонію, простір і красу. На відміну від європейських регулярних або пейзажних садів, український сад вирізняється своєю функціональною доцільністю, тісним

зв'язком із побутом та господарством, а також виразним символізмом, який охоплює як рослинні, так і архітектурні елементи.

Розмаїття традицій, характерних різним регіонам України, етнічна строкатість населення, відмінності між міським і сільським способами життя, сакралізація певних знаків і символів, а також взаємопроникнення культур і традицій створили багатий етнографічний контекст формування українського саду. Саме ці чинники визначили його морфологічну структуру, стилістику та просторову організацію. Побут, господарський уклад і народні звичаї стали визначальними елементами, що зумовили як зовнішній вигляд садиби, так і специфіку її внутрішнього зонування. Таким чином, український сад постає не лише як естетична, але й як етнографічна, символічна й утилітарна система, де декоративні елементи гармонійно поєднуються з побутовими функціями.

Однією з головних рис українського саду є чітке зонування території, що передбачає функціональний поділ простору на окремі ділянки: фасадну частину, подвір'я, господарську зону, город і плодовий сад. Таке розмежування продиктоване як практичними потребами ведення господарства, так і народною естетикою, яка вимагала гармонії між утилітарністю та красою. У традиційному українському обійсті плодові дерева, город, квітник і господарські споруди не змішувалися хаотично — кожна зона мала своє призначення, композиційне й символічне навантаження (Ihnatenko, 2019; Skyba, 2020).

Фасадна зона — своєрідна «візитівка» садиби. Її відмежовував тин або паркан, біля якого традиційно влаштовували квітники з однорічними рослинами насичених кольорів: жовтогарячих, червоних, рожевих і білих. Тут же, як правило, розташовувалася криниця або журавель — елемент із сакральним змістом, який вважався джерелом життєдайної енергії. Навколо криниці висаджували «охоронні» рослини — *Viburnum opulus* L., *Salix alba* L., *Sambucus nigra* L., що символізували чистоту, родючість і добробут. У цій частині садиби декоративна складова поєднувалася з глибоким символізмом: кожна рослина, колір чи форма мали своє значення у народній свідомості.

У структурі саду важливу роль відіграє орнаментальність, яка проявляється не лише у рослинному доборі, а й у декоративних деталях — рушниках, солом'яних скульптурах, глечиках чи фігурах лелек, що виступають архетипними символами української культури. Такі елементи створюють у просторі саду особливу атмосферу «одухотвореного побуту», де кожен предмет має не лише функціональне, а й естетико-обрядове значення. Символіка і ритуальність саду є продовженням народної світоглядної традиції, у якій природа постає посередником між людиною і сакральним світом.

Типове геометричне планування подвір'я з чітко означеними межами та традиційним квітником під вікном є характерною рисою українського садово-житлового простору. Квітник, як правило, відокремлювався від ягідника або невеликої групи дерев палісадником. Кожна зона мала функціональне призначення, але водночас формувала загальну композицію двору як

гармонійної мікросистеми. Саме така організація простору, де декоративне невіддільне від ужиткового, демонструє народне розуміння краси через практичність і порядок.

Особливу увагу приділяли декоруванню подвір'я квітами. Це одна з найвиразніших рис українського саду — незалежно від регіональних особливостей, у всіх зонах обійстя квіти відігравали значну роль. Переважали однорічні види яскравих кольорів: *Tagetes patula* L., *Heliánthus ánnuus* L., *Papaver rhoeas* L., *Cosmos bipinnatus* Cav., *Dahlia pinnata* Cav., що створювали святкову, емоційно теплу атмосферу. Кольорова палітра традиційно базувалася на жовтогарячих, помаранчевих, рожево-біло-червоних відтінках, що уособлювали життєву енергію, сонячне світло і домашній затишок.

Не менш важливою складовою є висаджування праних і духмяних рослин, таких як *Tagetes erecta* L., *Levisticum officinale* W.D.J. Koch, *Thymus serpyllum* L., *Mentha spicata* L., *Melissa officinalis* L., *Ruta graveolens* L. тощо. Вони виконували не лише декоративну функцію, а й господарсько-практичну, використовуючись як лікарські або ароматичні трави. Їх присутність у саду свідчить про прагнення українців до поєднання краси й користі, що є визначальною рисою традиційної ландшафтної культури. Зникнення стародавніх сортів, зокрема *Pyrus communis* var. *limonka*, засвідчує втрату частини культурної спадщини, яка потребує відновлення в рамках сучасного садово-паркового проектування.

Важливим декоративно-функціональним елементом виступали ужиткові предмети побуту, зокрема глиняні глечики, макітри, гладушики, що прикрашали паркани чи тин. Їхнє розміщення мало не лише естетичне, а й практичне значення — під час сушіння на сонці ці предмети проходили природну дезінфекцію, адже ультрафіолет і тепло знищували бактерії. Глазуровані або покриті технікою «молочіння», вони не лише відзначалися декоративністю, а й виконували роль санітарно-господарських елементів, ставши пізнавним маркером української садової культури. У сучасному прочитанні вони сприймаються як малі архітектурні форми, що відображають національну ідентичність через предмети щоденного вжитку.

Просторова структура українського обійстя завжди мала виразну функціональну логіку, що ґрунтувалася на принципі гармонійного співіснування людини з природним середовищем. Зазвичай до складу традиційної садиби входили декілька основних зон: двір, сад, город, лан, луки, ліс. Кожна з них формувала окремий мікроландшафт зі своїми функціями, композиційними акцентами та символічними образами. Такий поділ території є не лише результатом господарської доцільності, а й проявом глибокого світоглядного принципу — прагнення до впорядкованості, природного ритму й цілісності простору (Yamchuk, 2013; Ishchuk et al., 2024).

Двір був центральним елементом життєвого простору, своєрідною сценою повсякденного життя родини. Тут розміщувалися господарські будівлі, клуні,

комори, а також місце для відпочинку й спілкування (Sheyko & Tyshevs'ka, 2006; Osharovs'ka, 2010; Skyba, 2020). Саме подвір'я визначало перше враження від садиби, формуючи її архітектонічну гармонію. Рослинні композиції на подвір'ї не були випадковими — вони підкреслювали порядок, працьовитість і естетичний смак господаря. Найчастіше поруч із житлом саджали *Malus domestica* Borkh., *Pyrus communis* L., *Prunus domestica* L., які не лише забезпечували плоди, але й створювали сприятливий мікроклімат, затінюючи територію.

Сад виконував подвійну функцію — утилітарну та символічну. З одного боку, він забезпечував родину плодами, а з іншого — був місцем духовного відпочинку, роздумів, внутрішнього спокою. У народних уявленнях сад часто асоціювався з продовженням роду, із прадавнім культом плодючості та благословення. Недарма в українських колядках і весільних піснях сад згадується як простір гармонії, краси й радості життя. Архітектурна організація саду — з доріжками, рівномірно розташованими деревами, невеликими галявинами — відображала потребу людини в структурованому, але природно вмотивованому просторі.

Город у структурі українського подвір'я мав не лише господарське, а й естетичне значення. Хоча його основна мета — вирощування овочів та пряних трав — була суто утилітарною, у народній культурі навіть город сприймався як частина цілісної композиції садиби. Розміщення грядок, вибір рослин, наявність квітів уздовж меж чи біля парканів створювали ритм і колористичну цілісність простору. Гармонійне поєднання різних рослин — від *Allium cepa* L. до *Phaseolus vulgaris* L. — утворювало своєрідну «живу мозаїку», що змінювалася протягом сезону, додаючи садибі динаміки.

Далі, за городом, починався лан — поле або оброблювана ділянка, де вирощували зернові культури, льон чи гречку. Лан мав символічне значення як простір тяжкої, але благословенної праці. У традиційній уяві українця це місце уособлювало зв'язок людини з землею — із матір'ю-годувальницею, яку шанували і берегли. Ландшафтна перспектива, що відкривалася від лану до лук і далі до лісу, створювала поступовий перехід від «культурного» до «природного» простору. Таким чином, садиба органічно впліталася в навколишній ландшафт, не порушуючи його природної структури.

Луки та ліс, які завершували просторову систему традиційного українського середовища, мали важливе екологічне й символічне значення. Луки забезпечували сіно для худоби, а ліс був джерелом деревини, грибів, ягід і мисливських ресурсів. Але, окрім цього, ліс асоціювався з таємничим, сакральним світом природи, межею між відомим і невідомим. Саме тому в народній традиції побутували численні звичаї, пов'язані з лісом: обряди збору зілля, поклоніння деревам, встановлення «зелених» свят. Усе це впливало на світоглядну структуру українського саду як частини ширшого природного космосу.

З погляду ландшафтної архітектури, така послідовність зон — від житла до лісу — формує природний «перехід градацій»: від інтенсивно культивованого до напівдикого середовища. Це явище можна розглядати як своєрідний прототип сучасних концепцій екологічного зонування у садово-парковому мистецтві (Ishchuk et al., 2024). Українська традиція, закладена ще у селянському побуті, передбачала той баланс між упорядкованим і природним, який нині є основою сталого ландшафтного проєктування (Lototska, 20215; Landshaftnyu..., 2023; Ishchuk et al., 2024).

НДП «Софіївка» НАНУ виступає своєрідною лабораторією, де відбувається інтеграція етнокультурних архетипів у нову архітектоніку простору. Там реалізований проєкт традиційної української садиби з символічною атрибутикою та найяскравішими представниками української міфології (рис. 1).

Рисунок 1. Українська садиба Фентезі-парку Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України

Figure 1. Ukrainian estate of the Fantasy Park of the National Dendrological Park "Sofiyivka" of the NAS of Ukraine

У межах цього проєкту український сад трактується як жива система, де кожен компонент — від добору рослин до організації простору — має історичне, естетичне й філософське значення. Відновлення таких елементів, як колодязь з журавлем, дерев'яний тин із глечиками, етнічний квітник із традиційними видами рослин, надає простору автентичності, створює відчуття історичної тяглості та національної впізнаваності (рис. 2–3).

Відтворення українського саду у Фентезі-парку «Софіївка» демонструє, як традиційна естетика може бути адаптована до сучасних ландшафтних умов без втрати свого культурного змісту. Завдяки науково-дослідним підходам і

глибокому розумінню етнокультурного контексту створюється простір, який не лише репрезентує минуле, але й виконує освітню, виховну й рекреаційну функції. Такі простори стають своєрідними «енциклопедіями народного ландшафту», де через природні форми, архітектурні деталі та рослинні символи передається національна пам'ять.

Рисунок 2. Колодязь з журавлем у Фентезі-парку
Figure. 2. Well with a crane in Fantasy Park

Рисунок 3. Плетений з лози тин обсаджений *Ipomoea purpurea* L.
*Figure 3. A vine-woven fence lined with *Ipomoea purpurea* L.*

Особлива увага в цьому процесі приділяється підбору рослинності, адже саме флористичний склад відтворює дух автентичного українського подвір'я. Для реконструкції використовуються традиційні види — *Rosa canina* L., *Viburnum opulus* L., *Centaurea cyanus* L., *Papaver rhoeas* L., *Malva alcea* L., *Calendula officinalis* L., *Helianthus annuus* L. тощо. Добір однорічників дозволяє щороку змінювати ландшафти садиби (рис. 4–5). Їхня присутність створює не лише декоративний ефект, але й зберігає культурно-символічний пласт — від уособлення любові, чистоти й праці до сакрального образу роду та безперервності життя. Такий підхід відповідає сучасним принципам ландшафтної реставрації, де автентичність видового складу має не менше значення, ніж просторове вирішення.

Розвиток національної школи ландшафтного дизайну неможливий без опори на традиційні форми організації простору, притаманні українському середовищу. Український сад, із його чітким зонуванням, природністю та поєднанням краси з утилітарністю, є основою для створення сучасних екологічно сталих і культурно ідентифікованих проєктів. У ньому закладено архетипи просторової гармонії — поєднання життєво необхідного (їжа, вода, притулок) із духовно-естетичним (краса, споглядання, відпочинок). Така

цілісність і сьогодні є орієнтиром для ландшафтних архітекторів, які прагнуть досягти гармонії між природою, архітектурою та людиною (Bilaniuk, 2022).

Рисунок 4. Композиційне рішення квітника з *Sedum telephium* L. та *Geranium pratense* L. (передній план) *Ipomoea purpurea* L., *Heliánthus ánnuus* L. (задній план)

Figure 4. Compositional solution of a flower garden with *Sedum telephium* L. and *Geranium pratense* L. (foreground) *Ipomoea purpurea* L., *Heliánthus ánnuus* L. (background).

Рисунок 5. Композиційне рішення квітника з *Tagetes patula* L. (по периметру) *Alcea rosea* L. (в центрі), і *Jacobaea maritima* (L.) Pels & Meijden (на задньому плані)

Figure 5. Compositional solution of a flower garden with *Tagetes patula* L. (around the perimeter) *Alcea rosea* L. (in the center), and *Jacobaea maritima* (L.) Pels & Meijden (in the background).

З погляду естетики та символіки, український сад виступає своєрідним кодом національної ідентичності. Його образи — калина, барвінок, мальва, соняшники, колодязь, тин — не просто декоративні елементи, а знаки колективної пам'яті, у яких заховані уявлення про рід, любов, чистоту, достаток, зв'язок поколінь. Через них простір набуває емоційної глибини, а його архітектоніка — духовної осмисленості. Ці символи є не лише частиною народної традиції, а й ефективним засобом формування гармонійного середовища, що відповідає сучасним принципам гуманістичного ландшафтного проектування.

Водночас важливим завданням сьогодення є збереження та популяризація традиційного українського саду в умовах урбанізованого простору. Впровадження елементів народного садово-паркового мистецтва в сучасний дизайн міських парків, скверів, присадибних ділянок і рекреаційних зон сприяє формуванню екологічної культури населення, вихованню почуття національної приналежності та естетичного смаку (Ishchuk et al., 2022; Ishchuk & Ischuk,

2022; Ishchuk et al., 2024). Саме тому ініціативи, подібні до реалізованих у Фентезі-парку НДП «Софіївка» НАНУ, мають не лише культурну, але й соціально-психологічну цінність: вони поєднують пізнання історії з досвідом взаємодії з природою.

Український сад — це не лише елемент побуту минулого, а жива культурна форма, здатна розвиватися й адаптуватися до викликів сучасності. Його оновлене осмислення в межах ландшафтної архітектури дозволяє сформувати національну модель садово-паркового мистецтва, що базується на екологічних, естетичних і духовних цінностях. Така модель не копіює європейські зразки, а відтворює власну традицію — із характерною їй простотою, органічністю та поетикою повсякденності.

Отже, український сад є синтезом природи, культури та архітектури, що формує неповторний просторовий образ національної душі. Його сучасна реконструкція у Фентезі-парку НДП «Софіївка» НАНУ засвідчує, що народні традиції можуть бути не лише предметом наукового вивчення, але й джерелом натхнення для створення нових, гармонійних ландшафтних середовищ, у яких минуле природно переходить у сучасне, а культурна спадщина оживає у формах живої природи.

У сучасному українському контексті, просякненому досвідом повномасштабної війни, образ саду набуває нових змістів — водночас трагічних і життєствердних. Він перестає бути лише елементом побутового простору чи ландшафтної композиції — сад стає метафорою самої України, символом стійкості, відродження і культурної пам'яті, що опирається на руйнування.

Одним із найважливіших мистецько-документальних свідчень цієї трансформації є проєкт Сергія Полежака «Naïve Ukraine Gardens». Український фотограф, режисер і продюсер, випускник Данської школи медіа та журналістики, С. Полежака з 2014 року систематично документує наслідки російсько-української війни (Polezhaka, 2024).

У проєкті «Naïve Ukraine Gardens» автор розглядає сад як простір національної ідентичності та гідності, через який відкривається глибший вимір війни — не лише як збройного конфлікту, а як зіткнення систем цінностей. Світлини зруйнованих садів і будинків, зроблені у різних регіонах України, перетворюються на своєрідні візуальні свідчення етичного та естетичного опору. Вони демонструють не лише фізичне нищення ландшафтів, а й прагнення українців зберегти гармонію та людяність навіть у просторі війни. У цьому сенсі сад постає як медіатор між приватним і колективним, як місце, де перетинаються пам'ять, біль, турбота та надія.

Сприйняття війни тісно пов'язане з розумінням географії навколишнього простору. Для багатьох мешканців міст природною реакцією на початок війни стало прагнення повернутися «до села», до родинних осель чи дач, що символізували безпеку, стабільність і зв'язок із землею. Проте саме села, розташовані в зонах активних бойових дій, зазнали найбільшого удару.

У перші місяці війни багато сільських територій опинилися в зоні воєнних експериментів оборонного значення. Сили оборони України влаштовували так звані «вогняні мішки» і підривали дамби для стримування наступу ворога. Це призвело до масових підтоплень садів і городів, знищення багаторічних насаджень і родючих ґрунтів. Кульмінаційним наймасштабнішим екологічним та гуманітарним злочином російських загарбників став підрив Каховської ГЕС, наслідки якої стали не лише екологічною катастрофою, але й символом насильства над культурним і природним середовищем.

Сад має особливий соціальний статус: він водночас особистий і напівпублічний, відкритий для погляду, але інтимний за суттю. Саме тому під час війни цей простір став місцем прояву агресії, заздрощів і зневаги з боку окупантів. У селі Богданівка на Київщині російські війська захопили приватну оселю з доглянутим садом, висадженими соснами та калиною. Після відступу залишили лише руїни й напис на стіні — «Буржуї», що є своєрідним символом радянсько-колоніального ставлення до приватної ініціативи, краси й упорядкованості (Polezhaka, 2024).

Після звільнення територій українці масово почали відновлювати свої сади, намагаючись повернути звичний лад навіть серед зруйнованого простору. Для багатьох мешканців село і сад стали ресурсом виживання — місцем, де можна виростити їжу, знайти притулок і психологічну рівновагу. Символічними стали світлини з танком посеред овочевої грядки у Великій Димерці на Київщині чи кадри, на яких жителі Харківщини виставляють на вулиці врожай гарбузів, щоб кожен міг узяти собі. У цих сценах — жест солідарності й незнищенності культури праці на землі (Polezhaka, 2024).

Особливо промовистим є образ «садів без господарів» — ідеалізованих, майже пасторальних пейзажів, де серед руїн продовжують цвісти тюльпани, нарциси й форзиції. Американський режисер Кері Фукунага, який документував військові злочини, у своєму дописі в Інстаграмі зазначив: «По всій Україні я бачив гарно оформлені клумби тюльпанів, нарцисів і форзицій. У надто багатьох селах уздовж фронту власників уже немає. Я не знаю, чи вони втекли, чи мертві, але їхні сади залишаються і яскраво цвітуть під тінню війни, і нема кому оцінити їхню красу» (Polezhaka, 2024).

Цей образ — квітучий сад серед спустошення — перетворюється на глибоку культурну метафору: попри втрати, український сад продовжує жити, квітнути й свідчити про тяглість культури, навіть тоді, коли люди змушені покидати свої домівки.

Таким чином, у часи війни український сад постає не лише як фізичний простір, але й як моральна категорія, утілення людяності, пам'яті та гідності. Він зберігає в собі духовну енергію опору — ту саму, що живила українську культуру протягом століть.

Сучасне бачення українського саду не лише продовжує традиції минулого, але й формує нову, післявоєнну парадигму ландшафтного мислення. Одним із найяскравіших прикладів цього є проєкт ландшафтної дизайнерки Вікторії

Манойло «Те, що не горить», представлений у травні 2022 року на британському фестивалі Hampton Court Flower Festival у Лондоні. Це була перша в історії участь української команди на такому рівні під час війни — і перше втілення образу незламності українського духу через садово-ландшафтну композицію (Manoylo & Preston, 2022).

Авторка проєкту, Вікторія Манойло з Бучі, разом із нідерландською ландшафтною дизайнеркою Керрі Престон, створили сад як метафору опору, сили та ідентичності, у відповідь на заперечення українського існування, яке принесло російське вторгнення. Назва — «Те, що не горить» — стала символом непідвладності вогню, руйнуванню, нищенню, — метафорою того, що духовна культура українців не згорає навіть під ударами війни.

Концептуально цей сад — квінтесенція українського землеробського ландшафту, в якому природа і культура поєднуються у єдину систему цінностей. Авторки осмислили його як ландшафтний архетип стійкості, що втілює національний характер: здатність зберігати життя навіть на згарищі. Цей простір є не лише естетичним об'єктом, а й висловлюванням про землю як джерело буття, про український зв'язок із ґрунтом, що годує, лікує, формує народну мораль і символіку (Manoylo & Preston, 2022).

Візуальна структура композиції відтворює образ спаленої української хати — залишки споруди, що постає як тінь домівки у пейзажі. Навколо неї — ячмінне поле, проросле дикою морквою, ромашкою, волошкою, а також групи диких груш, яблунь та калини — сакрального символу України. Простір перетинає сільська дорога з коліями — слід руху, пам'яті та повернення (Manoylo & Preston, 2022).

Візуальний контраст між зруйнованими стінами й білими вишитими рушниками є центральною метафорою твору. Рушник, як один із найдавніших атрибутів української культури, у проєкті стає знаком життєвого циклу, витривалості та національної тяглості. У композиції ці рушники висять, як хоругви, між кроквами, колишніми стінами, утворюючи сакральний простір зцілення. Їхній рух на вітрі втілює енергію відновлення та життєвий підих культури, що не піддається вогню й руїні.

У центрі саду, в його «серці», встановлено скульптуру тризуба — національного герба України, який за своєю історичною семантикою пов'язаний із образом сокола, що злітає у небо. Тут він символізує відродження з попелу, перемогу життя над смертю, а також безперервність історії, яка долає спроби знищення. Тризуб — це не лише державний знак, а згусток енергії народу, що завжди повертається до неба, до світла, до руху (Manoylo & Preston, 2022).

Композиція отримала високу оцінку міжнародного журі й була нагороджена медаллю виставки. Але її цінність виходить за межі художньої репрезентації — сад став актом культурного послання, свідченням того, що навіть у час війни українські дизайнери мислять не лише про відновлення, а й

про створення нової естетики опору, де природа є партнером людини у збереженні життя.

Сьогодні український сад поступово переходить до еколого-етичного виміру. Нові проекти демонструють прагнення не лише до естетичної досконалості, а й до збереження екосистемної рівноваги. Під час проектування громадських просторів дизайнери дедалі частіше залишають недоторканими природні елементи — берегові лінії, водойми, мікробіотопи, створюючи прогулянкові маршрути, що лише делікатно інтегруються у природне середовище. Це формує концепцію саду як екологічно свідомої архітектури, яка не домінує над природою, а співіснує з нею (Osharovs'ka, 2010; Vyshnivs'ka, 2014; Lototska, 2015; Skyba, 2020; Bilaniuk, 2022; Ukrains'kyj styl', 2015; Trofymenko, & Trofymenko, 2024; Ishchuk & Ishchuk, 2021).

Водночас у сучасному світі сад набуває мультифункціонального значення. Він стає зеленою кімнатою, місцем комунікації, родинного відпочинку, дитячих ігор, творчості та релаксації. Простір саду дедалі частіше проектується за принципом змінності сценаріїв, де природність поєднується з технологічністю, а ландшафт — з особистим досвідом.

Проте головна тенденція сучасного українського саду — зменшення контролю над природою. Замість постійного формування, обрізання, упорядкування — дизайнери обирають спостереження, довіру природним процесам, вивчення динаміки ландшафту (Ishchuk & Ishchuk, 2023). Так формується сад як жива система, де людина є не господарем, а партнером природи.

Висновки/Conclusions. Таким чином, новий український сад виглядає як простір, очищений від несмаку й примітивності; як віддзеркалення природної гармонії, сили й поетики національного ландшафту; як місце гармонії людини з собою, світом та землею і як символ нашої внутрішньої сили, мудрості та здатності творити красу, навіть серед випробувань.

Сад — це завжди відповідальність і чесність перед природою. Тому кожен сучасний творець ландшафту має не лише розвивати власний естетичний смак, а й досліджувати своє коріння, пізнавати історію, черпати натхнення з традицій та створювати нові українські сади, що продовжують життя самої культури.

У цьому контексті візія сучасного українського саду дедалі більше тяжіє до екологічної архітектури. Він проектується з повагою до природних процесів, із мінімальним втручанням у ґрунти, біотопи, водні ресурси. У нових підходах до ландшафтного проектування зростає тенденція збереження природних екосистем, наприклад, берегових зон чи луків, які інтегруються в громадські простори без руйнування. Внаслідок цього, сад стає не лише естетичною категорією, а морально-екологічною практикою.

Новий український сад — це простір партнерства людини і природи, де домінує не контроль, а спостереження, не підкорення, а взаємодія. Він є живим організмом, що саморегулюється, змінюється і співіснує з людиною. Сад сьогодні — це також простір комунікації, сімейного дозвілля, освіти, терапії,

тобто місце гармонії. Як зазначають сучасні дизайнери, український сад майбутнього має бути: вільним від несмаку й надмірного формалізму; натхненним природними формами, ритмами, кольорами рідної землі; місцем сили, спокою, медитації; символом мудрості й гідності.

Прикладом саме такого саду є українська садиба у Фентезі-парку НДП «Софіївка» НАНУ, у якому суміщено історичний ландшафт, міфологічну символіку та сучасні просторові рішення. Він демонструє, як українська ландшафтна школа поєднує традицію з експериментом, перетворюючи сад на простір філософії буття.

Таким чином, еволюція українського саду — від селянського до фестивального, від травмованого до оновленого — є історією відродження самої культури. Вона доводить, що сад — це не просто композиція рослин, а жива метафора нації, яка, як і земля, знову й знову проростає, незважаючи на втрати. І в цьому — головний сенс українського ландшафтного мистецтва: зберігати, оживляти, творити і пам'ятати.

Список посилань/References

- Abramova, N. P. (2006). *Istoriia landshaftnoi arkhitektury*. [konspekt lektsiy]. Kyiv: KNUBA. 32 s. (in Ukrainian).
- Bilaniuk, O. (2022). Ukrains'kyi etnostyl' u suchasnomu landshaftnomu dyzayni. *Arkhytektura i suchasnist'*. No 3. S. 87–95. (in Ukrainian).
- Bilous, V. I. (2000). Some aspects of a history of Gardening and park art of Ukraine. *Scientific bulletin of UNFU*, 10(3), 15–20. (in Ukrainian).
- Bilous, V. I. (2001). *Sadovo-parkove mystetstvo: Korotka istoriia rozvytku ta metody stvorennia khudozhnikh sadiv*. Kyiv: Naukovyy svit, 299 s. (in Ukrainian).
- Chernivets'kyi oblasnyy muzey narodnoi arkhitektury ta pobutu*. (2025). URL: <https://skansen.cv.ua/index.php/uk>. (Accessed 5 August 2025). (in Ukrainian).
- Chobit D. (1998). *Pidhirtsia: istoriiko-arkhytekturna perlyna Ukrainy*. Brody: Prosvita. 63 s. (in Ukrainian).
- Hardashuk, T. V. (Ed.-in-chief). (2021). *Semiotychnyy analiz iavyshch kul'tury: Monohrafiia*. Kyiv, Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy. 396 s. (in Ukrainian).
- Ihnatenko, I. (2019). *Ukrains'kyi pobut i etnokul'tura*. Kyiv: Lybid'. 175 s. (in Ukrainian).
- Ishchuk, L. (2022). Taxonomic composition, bio-ecological properties, ornamental qualities and prospects of economic use of the collection of annuals of the Botanical garden of Bila Tserkva National Agrarian University. *Biology & Ecology*. 8(2). 29–40. <https://doi.org/10.33989/2022.8.2.285302>. (in Ukrainian).
- Ishchuk, L. (2023a). The collection of herbaceous perennials in the Botanical Garden of Bila Tserkva NAU: current state and prospects for enrichment. *Journal of Native and Alien Plant Studies*, (19), 52–68. <https://doi.org/10.37555/2707-3114.19.2023.293649>. (in Ukrainian).

Ishchuk, L. P. (2023b). Two-year flower cultures in the collection of the Botanical garden of Bila Tserkva National Agrarian University. *Biology & Ecology*. 9(1). 34–46. <https://doi.org/10.33989/2023.9.1>. (in Ukrainian).

Ishchuk, L. P. (2007). Stan vikovykh nasadzhen' *Carpinus betulus* L. u Pidhorets'komu parku na L'vivshchyni. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Serii: Biologiia*. No 4 (34). S. 3–8 (in Ukrainian).

Ishchuk, L. P., & Ishchuk, H. P. (2021). Perspektyvy vykorystannia aboryhennoi flory v ozelenenni urbanizovanykh prostoriv. *Aktual'ni problemy, shliakhy ta perspektyvy rozvytku landshaftnoi arkhitektury, sadovo-parkovoho hospodarstva, urboekolohii ta fitomelioratsii: Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (m. Bila Tserkva, 16–17 veresnia 2021 r.). Bila Tserkva, S. 38–40. (in Ukrainian).

Ishchuk, L. P., & Ishchuk, H. P. (2022). Rain garden as an element of modern eco-design. *Current problems, paths and prospects for the development of landscape architecture, gardening and park management, urban ecology and phytomelioration: Proceeding IV International Scientific and Practical Conference* (Bila Tserkva, September 26, 2024). Bila Tserkva: BNAU. P. 79–82. (in Ukrainian).

Ishchuk, L. P., Didenko, I. P., Ishchuk, H. P., & Myroniuk, T. M. (2022). Perspektyvy vykorystannia aboryhennoi flory u stalykh landshaftakh urbanizovanykh prostoriv Ukrainy. *International scientific journal «Grail of Science»*. No 12–13. 242–249. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.038>. (in Ukrainian).

Ishchuk, L. P., Hrabovyy, V. M., & Ishchuk, H. P. (2024). Ukrainian garden as an original style of landscape art. *Ethnobotanical traditions in agronomy, pharmacy and garden design: Proceedings of the Seventh International Scientific Conference, dedicated to the Year of Global Peace Summit*. (Uman. June 19–23, 2024) / [Eds.: Volodymyr M. Hrabovyi (Chief Ed.) et al.]. Uman: Publisher «Sochins'kyi M. M.». P. 66–79. (in Ukrainian).

Ishchuk, L. P., Oleshko, O. H., Cherniak, V. M., & Kozak L. A. (2014). *Kvitnykarstvo*. [Za red. kand. biol. nauk: L. P. Ishchuk]. Bila Tserkva. 292 s. (in Ukrainian).

Ishchuk, L., & Ishchuk, H. (2023). Principles of Permaculture in landscape design. *Ethnobotanical traditions in agronomy, pharmacy and garden design: proceedings of the Sixth International Scientific Conference, dedicated to the Year of Indomitability of Ukraine* (July 5–8, 2023, Uman). Uman. P. 128–136. (in Ukrainian).

Ishchuk, L., Hrabovyi, V., Ishchuk, H., & Didenko, I. (2024). Foreign and domestic experience of using miscellaneous herbs in urboecosystems. *Genetics, Physiology and Plant Breeding: VIII International Scientific Conference* (Chisinau, October 7–8, 2024). Chisinau: Moldova State University at al. II. Section B: Principles and proceedings of increasing and quantification of genetic variability. P. 248–253. <https://doi.org/10.53040/gppb8.2024.42>.

Kozats'ke selysche posered mista Kyieva. (2025). URL: <https://mamayeva-sloboda.kyiv.ua>. (Accessed 5 August 2025). (in Ukrainian).

Kozlovs'kyi, V. (2016). *Istoriia sadovo-parkovoho mystetstva Ukrainy*. Kyiv: Art-Pres 255 s. (in Ukrainian).

Kucheriavyy, V. P. (2001). *Istoriia landshaftnoi arkhitektury*: [pidruchnyk]. L'viv: Novyy svit-2000. 702 s. (in Ukrainian).

Kuleba, Zh., Zvarych, V., & Zhurba, M. (2023). *Ukrains'kyi landshaftnyy styl'. Osnovni pryntsypy stvorennia ukrains'koho sadu*. Kyiv: Mistosad. 74 s. (in Ukrainian).

Landshaftnyy dyzayn v ukrains'komu styli: u chomu yoho unikal'nist'. (2023). URL: <https://ternopoliany.te.ua/biznes-ta-finansy/84378-landshaftnyi-dyzain-v-ukrainskomu-styli-u-chomu-ioho-unikalnist>. (Accessed 14 May 2024). (in Ukrainian).

Lototska, V. (2015). A garden as an ideal image of the environment in the Ukrainian plastic art of the 16–20th centuries. *Bulletin of Kharkiv State Academy of Culture*. No 6. P.71–76. (in Ukrainian).

Lysa A. (2023). Chomu z ukrains'kykh sadiv za chasiv SRSR znykly ranishe populiarni zherdeli, moreli ta chyshkun. URL: <https://landlord.ua/news/chomu-z-ukrainskykh-sadiv-za-chasiv-srsr-znykly-ranishe-populiarni-zherdeli-moreli-ta-chyshkun>. (Accessed 5 August 2025). (in Ukrainian).

Manoylo, V. & Preston, K. (2022). "Te, shcho ne horyt" — ukrains'kyi sad na naybil'shiy shchorichniy vystavtsi kvitiv u sviti. *Interfax-Ukraine*. URL: <https://interfax.com.ua/news/press-release/840552.html>. (Accessed 30 Juni 2025). (in Ukrainian).

Muzej narodnoi arkhitektury ta pobutu im. Klymentiiia Sheptyts'koho (Shevchenkivs'kyj Haj). (2025). URL: https://lviv.travel/ua/places/museums/muzei-narodnoyi-arkhitekturi-ta-pobutu-imeni-klimentiiia-sheptitskogo?srsid=AfmBOop6V2HNn8o-2OJmZkCKG2a7CSZ8r_5g_KKKJgBGCPwme3EbhZsT. (Accessed 5 August 2025). (in Ukrainian).

Muzej narodnoi arkhitektury ta pobutu seredn'oi Naddniprianschyny, Pereiaslav-Khmelnits'kyj (2024). URL: <https://find-way.com.ua/oblast/kyivska/pereiaslav-khmelnitskyi/muzei-narodnoi-arkhitektury-ta-pobutu-serednoi-nadniprianshchyny-pereiaslav-khmelnitskyi> (Accessed 8 May 2024). (in Ukrainian).

Muzej Stare село v Uzhhorodi: Zakarpattia v miniatiuri. (2024). URL: <https://prokarpaty-tour.info/uk/skansen-uzhhorod/>. (Accessed 2 May 2024). (in Ukrainian).

Mujejnyj kompleks Stare село v Kolochovi. (2025). URL: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/muzeinyi-kompleks-stare-selo-u-kolochovi>. (Accessed 5 August 2025). (in Ukrainian).

Natsional'nyj muzej arkhitektury i pobutu Ukrainy (Pyrohiv): ofitsijnyj sajt. (2025). URL: <https://www.pyrohiv.com>. (Accessed 5 August 2025). (in Ukrainian).

Osharovs'ka, O. (2010). Ukrains'kyj sad iakyj vin? URL.: <https://www.vashsad-ua.translate.goog/landscape->

[design/styles/articles/show/7835/? x tr sl=ru& x tr tl=uk& x tr hl=ru& x tr pto=wapp](https://design/styles/articles/show/7835/?x_tr_sl=ru&x_tr_tl=uk&x_tr_hl=ru&x_tr_pto=wapp). (Accessed 08 Juni 2025). (in Ukrainian).

Polezhaka S. (2024). Naïve Ukrainian Gardens. URL: <https://book.artarsenal.in.ua/exhibition-2024/naive-ukrainian-gardens-sergij-polezhaka>. (Accessed 15 September 2024). (in Ukrainian).

Rodichkin, I. D., & Rodichkina, O. I. (2009). *The old estates of Ukraine*. Kyiv: Mystetsvo. 384 p. (in Ukrainian).

Sheyko, V. M., & Tyshevs'ka, L. H. (2006). *Istoriia ukrains'koi kul'tury: Navch. posibnyk*. [Nauk. red. V. M. Sheyko]. Kyiv: Kondor. 264 s. (in Ukrainian).

Skurativs'ka, Ya., Zvarych, V., & Zhurba, M. (2023). Scho my znaємо pro ukrains'kyj sad: ekskurs v istoriiu. *Ukrains'ka pravda vid 20 liutoho 2023 r.* URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/02/20/252930>. (Accessed 01 Juni 2025). (in Ukrainian).

Skyba, L. (2020). Tradytsiyna ukrains'ka sadyba iak ob'iekt landshaftnoi arkhitektury. *Arkhitekturnyy Visnyk KNUBA*. No 14. S. 45–58. (in Ukrainian).

Taranenko, S. (2021). The Metropolitan Garden of Kiev-Pechersk Lavra: comprehensive research. *Slavia Antiqua. Rocznik poświęcony starożytnościom słowiańskim*, (62), 49–70. <https://doi.org/10.14746/sa.2021.62.3>. (in Ukrainian).

Taras, V. (2006). Monastyrski sady Halychyny (X–seredyna XIX st.). L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. 276 s. (in Ukrainian).

Tokmilenko, O. V., Spiriakova, S. V., & Baliuk, V. P. (2020). Kvitkove riznobarv'ia na polotni zhyttia Kateryny Bilokur: bibliohr. pokazhch. z bibliohr. ohliadom-prezentatsiieiu do 120-richchia vid dnia narodzhennia khudozhnytsi. Poltava. 28 s. (in Ukrainian).

Trofymenko, P., & Trofymenko, N. (2024). U poshukakh ukrains'koho sadu: bezkoshtovna konferentsiia. (28 sichnia 2024 r.). URL: <https://ilovesad.com/uk-poshukakh-ukrainskoho-sadu>. (Accessed 30 Juli 2024). (in Ukrainian).

Ukrains'kyj sad — istoriia, iaka bere pochatok z davnikh chasiv. (2022). *Journalist.today* URL: <https://journalist.today/ukrainskyi-sad-istoriia-iaka-bere-pochatok-z-davnikh-chasiv>. (Accessed 5 August 2025). (in Ukrainian).

Ukrains'kyj styl' v arkhitekturi, inter'ierakh ta landshafti. (2015). URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/ukrainskij-stil-v-arhitecture-intererah-i-landshafte/>. (Accessed 14 May 2024). (in Ukrainian).

Velichko, V. (2018). History of Kiev gardens. *Ovochi ta frukty*. URL: <https://www.pro-of.com.ua/istoriya-sadiv-kiivskix/#>. (Accessed 3 May 2024). (in Ukrainian).

Vyshnivs'ka, D. (2014). Landshaftnyy dyzayn ukraintsiv: sad (prodovzhennia). URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/2340/3416951/>. (Accessed 5 May 2024). (in Ukrainian).

Yamchuk, P. (2013). Garden of philosophy in the world and Ukrainian world outlook traditions. *Philosophical Horizons*. No 30. 89–97. (in Ukrainian).

Zhuk, Z. (2023). Podatok na dereva. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/podatok-na-dereva-i-kushchi-80922.html>. (Accessed 15 September 2024). (in Ukrainian).